Микола БЕНДЮК

Теофіл Копистинський – маляр портретів князів Острозьких

Художником, який активно займався популяризацією осіб із роду князів Острозьких, був Теофіл Дорофійович Копистинський (1844-1916) [1]. Відомо, що він спочатку закінчив вчительську семінарію, кілька років працював викладачем у селі Берестяни під Самбором. У 1886 році отримав матеріальну підтримку графа Володимира Дзедушицького і вступив до Краківської школи мистецтв, де з успіхом навчався до 1871 року. З 1871-го протягом року продовжував навчання у Відні [2]. В подальшому доля його була тісно пов'язана зі Львовом.

Звернення до фамілії Острозьких у творчості Копистинського проявилося ще під час навчання в Кракові. Теофіл був палким прихильником театру, особливо любив драму. В той час в місті набула шаленого успіху постановка драматурга Юзефа Шуйського «Гальшка з Острога», в якій головну роль грала тоді ще молода актриса Гелена Моджиєвська. Копистинський був закоханий в акторку, навіть створив ескіз «Гальшка Острозька», де Гелена зображена в образі княжни Гальшки [3]. Приблизно в той же час Ян Матейко пише картину «Проповідь Скарги», де в образі Гальшки теж бачимо Моджиєвську [4]. Вже пізніше, в 1900 році, Теофіл напише триптих «Гальшка Острозька» і покаже його на виставці Товариства розвитку мистецтва у Львові [5].

В подальшому доля митця знову пов'язала його із Острозькими. Копії з портретів княжої родини він писав на замовлення Ради Народного дому і Ставропігійського інституту у Львові [6]. Замовлення Ради він виконував перманентно протягом 25 років. Крім зображень князів, художник малював і портрети своїх сучасників, які йому замовляли активісти з Народного дому.

Першим у львівський період творчості Теофіла був написаний портрет князя Василя-Костянтина Острозького у 1886 році. За основу для написання портрету Теофіл Дорофійович взяв ілюстрацію із журналу «Київська старовина» [7]. Звичайно, художник бачив лише чорно-біле фото, а кольори вже вгадував та відтворював сам [8]. Тому вони в колористичному плані так кардинально відрізняються від усіх копійних портретів, які писалися із найдавнішої опублікованої репліки, що походила із Новомалинського замку.

Наступним був портрет князя Костянтина Івановича Острозького зі збірки Львівського історичного музею (інв. № Ж-1533). Цей портрет

ЛІМ №Ж-1533. XVIII ст.?
Т. Копистинський? XX ст.?

Напис на звороті з реконструкцією

Підпис з іншої роботи

вважається роботою художника Яна Касинського, який у другому десятилітті XVII ст. працював для правнучки Костянтина Івановича Острозького – Катерини (1602-1642) – дружини Томаша Замойського [9]. До історичного музею твір потрапив із Народового музею ім. короля Яна III у Львові. На портреті князь одягнений у металевий панцир, на голові – берет. Поверх металевих лат на ньому шуба з широким хутряним коміром, така ж, як на портреті Василя-Костянтина на його золотій медалі в Ермітажі. Зображення вписане в овал, по периметру якого йде напис: «Konstanty x[ią]ze Ostrogskie zył Anno 1531» [10] («Костянтин князь Острозький жив року 1531»). На звороті портрету є підпис, замальований білою фарбою, який погано читається і який, на мою думку, можна розшифрувати як «Копистинський». На користь припущення про те, що йдеться таки не про Яна Касинського (Jan Kasiński), свідчать дві обставини: по-перше, підпис художника зроблений не латиницею, а кирилицею, і, по-друге, кількість літер в його прізвищі є суттєво більшою, ніж вісім.

При надходженні портрета до Львівського історичного музею підпис Копистинського на звороті, мабуть, був уже зафарбованим, але дещо проглядалася частина напису, і дослідники прочитали його як Косинський [11], тому і атрибутували його відповідно XVII ст., часом, коли жив Ян Касинський. Можна припустити, що цей портрет є реплікою, яку виконав Костянтин Александрович у XVIII ст. [12], а Копистинський лише реставрував портрет і написав своє прізвище на звороті. Сліди реставрації помітні на самому живописному полотні.

У 1888 році Копистинський виконав реставрацію цілої низки творів образотворчого мистецтва за дорученням Ставропігійського інституту, тоді він відновив близько 150 картин та ікон [13]. Але є також вірогідність того, що художник написав якісну копію з портрету К. Александровича і, можливо, атрибутувати полотно, згідно із підписом, Теофіла Копистинського. Авторське виконання підпису на зворотній стороні підтверджується відомими автографами майстра, які він ставив на своїх творчих роботах. На копійних творах, зазвичай, більшість художників ставили підпис на зворотній стороні картин. Правда, дивлячись на портрет Костянтина Івановича, помітно виразний кракелюр і полотно дуже темне та цупке. Але й у цьому випадку можна це пояснити можливістю використання Копистинським старого полотна (нагадаємо, що художник був, водночас, і реставратором), а кракелюр міг з'явитися і за 30-40 років, особливо на старій основі.

У монографії Михайла Ткаченка «Теофіл Копистинський», виданій у 1972 році, згадується ще один портрет князя Василя-Костянтина Ост-

розького у виконанні Копистинського, це ще одна репліка митця, яка зберігається в колекції Івана Гончара [14].

Література та примітки

1. Купчинська Л. Творчість Теофіла Копистинського у контексті розвитку образотворчого мистецтва західноукраїнських земель другої половини XIX – початку XX століть. – Львів-Філадельфія, 2009.

2. Ткаченко М. Теофіл Копистинський. – К., 1972.

3. Ткаченко М. Теофіл Копистинський. – К., 1972.

4. В ОДІКЗ зберігається портрет Г. Моджиєвської в костюмі Клеопатри, можливо, авторства Олександра Форбса. Також, в острозькому музеї знаходиться копія портрету княжни Гальшки, виконана художницею Лідією Спаською із картини Яна Матейка «Проповідь Скарги».

5. Ткаченко М. Теофіл Копистинський. – К., 1972.

6. Рубан В. Український портретний живопис другої половини XIX – початку XX століття. – К., 1986. – С. 102.

7. Китицын П. А. К портрету князя Константина Острожского // Киевская старина. Ежемесячный исторический журнал. – К., 1883. – Т.VII.

8. Купчинська Л. Творчість Теофіла Копистинського у контексті розвитку образотворчого мистецтва західноукраїнських земель другої половини XIX – початку XX століть. – Львів-Філадельфія, 2009.

9. Катерина Замойська – донька Олександра Острозького та Анни Костчанки.

10. Автор дякує І. Тесленку за допомогу у вичитуванні текстів на портретах.

11. В літературі зустрічається написання прізвища художника і Косинський, і Касинський.

12. Александрович Костянтин – уродженець Волині, працював у Варшаві. Науковці вважають, що навчався у Федора Смуглевича. Твори датуються 1777-1794 роками. Працював на Волині для родин Браницьких, Радивилів, Тадеуша Чацького та Ігнатія Моравського. Виконував, крім творчих портретів, також копії портретів для родинних галерей.

13. Ткаченко М. Теофіл Копистинський. – К., 1972.

14. Ткаченко М. Теофіл Копистинський. – К., 1972.